

ÄPARDUNUD HUUMOR INTERNETIKOMMENTAARIDES

LIISI LAINESTE

Sissejuhatus

Huumori folkloristlik analüüs on viimastel kümnenditel muutunud interdistsiplinaarsemaks. Et huumori erinevad väljundid on seotud ühiskondlikult aktuaalsete teemadega, nagu võõraviha, etniline identiteet, loovus, globaliseerumine/subkulturalisatsioon jms, on huumori seletamisel oluline roll sotsioloogial, lingvistikal, psühholoogial ja semiootikal; oma spetsiifilist lähenemisnurka pakuvad ka filosoofia, naisuurimus ja teised teadusuuanad. Kaasaegse huumori analüüs peab kahtlemata pöörama pilgu internetikeskkonna poole, mille meelelahutuslik funktsioon on ületamas selle eesmärgipärast (nt tööalast) kasutamist ning mida tuleks pidada uueks kultuurikontekstiks, mitte enam lihtsalt meediumiks (Hine 2005). *Online*-suhtlusele iseloomulikult puudub selles keskkonnas selge ülevaade kommuniköörija taotlustest, mistõttu esineb sageli väärarvamusi, sh äpardunud huumorit, ning nalja tõlgendatakse tõsimeelse väite või siis verbaalse agressiivsusega. Äpardunud huumori konstrukt on uurimisobjektiks saanud alles hiljuti. Kuni viimaste kümnenditeni juhtis huumoriteooriaid eeldus, et huumor peab definitsiooni kohaselt tekitama positiivse reaktsiooni. Juhtumid, mille puhul kavatsetud huumor jääb märkamata, paneb õlgu kehitama, vihastab või solvab, jäeti lihtsuse ja selguse huvides analüüsist välja (vrd Norrick 1993; Hay 1994). On ilmne, et täielik huumoriteooria peab lisaks õnnestunud huumorile käsitlema ka äpardunud huumorit, et suuta vastata küsimusele, mis on huumor ja mis mitte.

Äpardunud huumorile vastatakse sageli vaenuliku märkusega. See tähendab, et adressaat on valesti mõistnud sõnumi intentsiooni, pidades nalja või iroonilist kommentaari suunatud agressiivsuseks. Huumori ja agressiivsuse seoste uurimine katab väga laia interdistsiplinaarse ala, ning vaatamata teema suurele populaarsusele peamiselt möödunud sajandi 1970. aastate rahvusvahelises teaduses pole nende kahe mõiste vahetuse suudetud üheselt defineerida. Internetihuumori analüüs, sh selle teravus või vaenulikkus, on aktuaalne uue meediumi kirjeldamisel, kus kõrvuti eksisteerivad väga erinevate maailmavaadetega sotsiaalsed ja etnilised grupid ning mille suhtelist lähedust suurendab internetisuhtlus. Globaalsus ja anonüümsus (eriti võrreldes suletud külaühiskonnaga) tekitab kergesti olukordi, kus huumorit mõistetakse väärsti, ning anonüümsed internetikommentaatorid balansseerivad verbaalse agressiivsuse ja huumori piirimail.

Huumori ja agressiivsuse uurimise põhisuunad, mõisted ja märksõnad

Huumori erinevad definitsioonid on samavõrd laialivalguvad kui selle nähtuse uurimise mitmekesine ajalugu, vahendid ja lähtepunktid (Martin 2007: 5). Verbaalne (nt anekdoot, huumor suhtluses) ja mitteverbaalne (nt koomiks, karikatuur, *slapstick*), tahtlik (nt anekdoodi rääkimine) ja juhuslik (nt libastumine banaanikoorel) on vaid mõned vastandlikud kategooriad, mis kõik võivad iseloomustada huumori eri tahke. Käesoleva uurimuse raames käsitlen huumorit tekstilõiguna, mis kasutab eesmärgipäraselt erinevaid inkongruentsust tekitavaid retoorikavahendeid (liialdust, ootamatut seost, võrdlust, anekdooditsitaati vmt), ning mille algseks funktsiooniks on auditooriumi lõbustada. Huumor on olemuslikult mitteheauskse (*non-bona-fide*) kommunikatsiooni alaliik (vt Raskin 1985). See tähendab, et nalja positiivseks hindamiseks peab „kaasa mängima” nii konkreetse teksti eelduste kui ka üldisema sotsiaalse konteksti tasandil. Seega ei tohi kuulajal probleeme tekkida sellega, et elevandid võivad istuda kirsipuu otsas, või et auto alla aetud etnilise tegelase ees puuduvad auto pidurdusjäljed, ja nad peavad leppima, et kogu esituse näol on tegu mänguga, mis ei kujuta endast reaalselt ohtu. Kui mõni neist tingimustest ärritab, tekitab tülgaust või agressiivseid reaktsioone, ei hinnata huumorit naljakaks. Jennifer Hay kolmeosaline mudel (2001: 67) osutab järgmistele etappidele, mida nalja positiivseks hindamiseks on vaja: huumori äratundmine, tekstitasandi mõistmine ja viimasena selle tunnustamine. Iga järgneva jaoks on vaja eelmise taseme läbimist. Selleks et huumorit tajuda naljana ja mitte neutraalse või agressiivse lausungina, peab olema täidetud mitu tingimust: publik peab olema eelhäälestatud nalja tarbimiseks (nt lausega „Kas te seda anekdooti teate...”, mis juhatab sisse kommunikatsiooniraamistikku), tekst ja selle kui tahes absurdsed eeldused peavad olema arusaadavad ning vastuvõetavad puhtverbaalsel ja ideelisel tasandil, ning antud situatsioon ja keskkond sobilikud konkreetse teksti jaoks (nt ksenofoobselt meelestatud kommentaatorid ei mõista rõhutatult venemeelseid kommentaare mitte nalja, vaid agressiivsusest, vt analüüsi allpool). Viimasel tasandil osutub oluliseks ka kommunikeerija ja tema auditooriumi ühine laiem kultuuritaust. Teksti- ja isegi kontekstitasandi põhimõttelist mõistmist on suhteliselt lihtne saavutada tänu üha globaalsemale maailmapildile ning ingliskeelse kultuuriruumi populaarsusele ning inglise keele heale valdamisele, seda eriti noorte hulgas. Kuid heakskiidu saavutamine pole sugugi elementaarne, seda enam, et interneti üha laieneva auditooriumiga keskkonda võib kuuluda aina erinevama taustaga inimesi. Kaasa mängivad ka grupidünaamilised faktorid (arvamusliidrite positsioon, gruppidentiteet ja selle tugevus jms; nt Zillmann, Cantor 1976: 100–101) ning publiku eetilised tõekspidamised nii üksikisiku kui ka grupi tasandil. Võib oletada, et internetihuumoril on paradoksaalselt ühtaegu nii suurem kui ka väiksem võimalus heakskiiduks kui silmast silma suhtluses toimival aasimisel, s.t võimalike hinnanguvariantide diapasoone on laiem: positiivset hinnangut toetab auditooriumi globaliseerumine, kultuurinormide parem tundmine, identiteetide paljus; negatiivset aga internetikasutajate killustatus ja anonüümsusest johtuv provokatiivsus.

Kommentaariumides ehk (päeva)lehtede võrguväljaannete juurde kuuluvates avalikes foorumites kohatav huumor kuulub põhiliselt retoorika vald-

konda, kuigi materjalid leidub ka üksikuid anekdoote. See internetikommunikatsiooni omapärast tulenev jaotus juhib teemakäsitlemise klassikalisematelt huumorivormidelt hübriidsematele. Netikommentaariumide iseloomustav tunnus on uudisele või eelnevatele kommentaaridele viitamine/nende tsiteerimine ja intertekstuaalsus. Terviktekstide asemel kasutatakse sageli naljafragmente või (vahel ainult siseringile mõistetavaid) humoorikaid paroole. Anekdoodid jäävad tagaplaanile, sest kuigi võrreldes vanema naljandiga on anekdoodi tekst lühike, osutub anekdoodi kaasaegne vorm kommentaariumis liiga pikaks. Intertekstuaalsust ning naljade lühendamist vaid puändi või paroolini võib pidada postsotsialistliku naljatradsiooni omaduseks tervikuna: näiteks vene tänapäevast internetianekdooti uurinud Aleksei Šmelev ja Elena Šmeleva (Shmelev, Shmeleva 2009: 225) osutavad, et vana nõukogudeaegne anekdoot on asendunud nendest võetud tsitaatide ja fraasidega, mille päritolu pole kultuuriruumi tundjatele vaja pikemalt lahti seletada. Hübriidse anekdoodi uurimine internetis lubab teha ühtaegu järeldusi nii staatilise (anekdoodikogumikud, arhiiv) kui ka elava traditsiooni (igapäevases kommunikatsioonis kasutatav huumor) kohta.

Leim, solvangute, roppuste, sõimu jm verbaalse agressiivsuse väljundite kasutamine internetis on ühelt poolt interneti kui anonüümse keskkonna ja teisalt globaliseerumise otsene tulem. Anonüümses kontekstis vohav leim on ingliskeelses teaduskirjanduses viimasel ajal palju tähelepanu pälvinud teema, termini *flaming* võtsid kasutusele Lee Sproull ja Sara Kiesler (1991). Internet teeb võimalikuks identiteedimängud ja -vahetused, mille võimalused on reaalse suhtlussituatsiooniga võrreldes oluliselt kasvanud. Kommentaari autorini jõudmise keerukust süvendab omakorda interneti üleilmne levik ning ingliskeelne keskkond, milles osalevad erinevad grupid. Aga ka omakeelses keskkonnas tekib aina sagedamini olukordi, kus internetieetika reegleid eirates jõuab meedia tarbijate ekraanidele otsene või varjatud, enamasti verbaalne (vahel ka ainult visuaalne) agressiivsus. Teatud kogus agressiivsust tundub olevat internetisuhtlusele iseloomulik (justiitsministeeriumi uuringus raporteeriti kommentaaride keskmise vaenulikkuse tasemena 16,9%, vt Justiitsministeerium 2007).

Huumori ja agressiivsuse seoste uurimisajaloost tõuseb esile kaks vastandlikku suunda: esimene (ka ajalooliselt varasem) neist väidab, et huumor on alati agressiivne (Freud 1989; Husband 1988; Billig 2005a; Gruner 1997). Teine, kaasaegsem, sotsioloogiline lähenemine käsitleb huumorit kui tagamõteteta lusti või rõõmu; selle kohaselt ei saa huumor olla agressiivne (Davies 1990; 2002; Gundelach 2000). Mainimata ei tohiks jätta ka väga levinud ettekujutust sellest, et huumor töötab sageli „sotsiaalse liimina”, rõhutades ühise naeru ühendavat mõju (nt Leveen 1996: 38–52). Positiivse psühholoogia uurimisvaldkonda kuulub ka hüpotees, et huumorimeel näitab elutervet hoiakut, soodustab eluraskustega toimetulekut ning ennustab üldist subjektiivset heaolu (Martin 2007: 192). Elav arutelu huumori võimaliku või vältimatu agressiivsuse üle kestab siiani nii mõistelistel kui ka ontoloogilisel tasandil (vt nt Lewis 1997; 2008). Kuigi huumori agressiivse olemuse hüpoteesi kohta on tehtud palju empiirilisi uuringuid (alates Zillmann, Cantor 1976), on need andnud seni vastuolulisi tulemusi (Olson, Maio, Hobden 1999). Interneti tavakasutajatel on selge arusaam sellest, mis on huumor, selle funktsioonid ning väljendusviisid (Laineste, ilmumas). Avalik diskursus, s.o avalik meedia, loob

ettekujutuse huumori ja agressiooni suhetest, mis sageli sõltuvad palju „lokaalsematest” faktoritest kui inimeste üldisest kultuurilis-ajaloolisest ja psühholoogilisest dispositsioonist mõista üht või teist konstruktsiooni naljana. Piiri võib aidata tõmmata näiteks poliitiline hoiak, ajakirjanduse propageeritud seisukoht või avaliku elu tegelaste antud hinnang. See tähendab ühtlasi, et huumorit üritatakse mingi huvigrupi seisukohast lähtuvalt ära kasutada, viidates tähendustele, mis pole mõeldamatud, kuid on sellegipoolest ebatõenäolised ja ei ole inimeste argitõekspidamistes kuigi tähtsad (nt anekdoodid soomlaste kohta kasutavad ainult negatiivseid stereotüüpe, samal ajal kui n-ö elus eneses käibiv soomlasekuvand sisaldab ka hulgaliselt positiivseid omadusi). See tähendab, et liialduses, stereotüpiseerimises jmt keeldutakse nägemast huumori põhimehhanismi, selle asemel võetakse stereotüüpe vaenulikkuse väljendusena. Poliitilisel areenil võidakse naljade vaenulikkusest tuletada ebaõigeid järeldusi vaenuliku suhtumise kohta tegelikus elus, osutades poliitiliselt ebakorreksete naljade olemasolule ning süüdistades teist gruppi või rahvust vaenulikkuses. Veelgi enam, stereotüüpide olemasolu võib kasutada relvana huumori kui sellise vastu, nõudes selle tsenseerimist või isegi keelustamist teatud vormis või keskkonnas (vt sellise juhtumi analüüsi Oring 1995; Smith, Saltzman 1995).

Huumori ja agressivsuse piiride hägusus on hästi jälgitav juhtudel, kui tsensuur mõne nalja kõlbmatuks, maitsetuks või ebaeetiliseks tunnistab. Viimase aja tuntuim rahvusvaheline näide on Taani Muhammedi-karikatuuride ümber lahvatanud poleemika, aga ka Borati nime all esineva briti koomiku Sacha Baron Coheni film „Borat: Cultural Learnings of America...”. Ühisosa eesti n-ö rassistlike naljade intsidendiga¹ (vt Laineste, ilmumas) on ilmne: avalikkuse ette jõudis nali, mille negatiivset retseptiooni manipuleeris huvigruppide surve ja mille taga on poliitilised mõjutajad. Taani Muhammedi-karikatuuride puhul oli avalik diskussioon isegi nii äge ja äärmustesse kalduv, et toimunu põhjal tehti järeldusi terve kultuurilise „teise” kohta (Sturges 2006). Väideti, et tervikliku, stabiilse ja demokraatliku ühiskonna üheks põhialuseks on huumorimeel, enesekriitika, oskus solvangutega naeru abil toime tulla; selle puudumine antud konfliktis viitas selle seisukoha pooldajate arvates teise osapoole kultuurilisele alaväärsusele. See tähendab ühtlasi, et huumorimeele puudumine või olemasolu on muutumas oluliseks aspektiks meie–nemad vastanduse loomises. Nimetatud poleemikad pakuvad sissevaateid eetikaprobleemidesse, millega globaliseeruv maailm silmitsi seisab; see on oluline teema, arvestades, et hiljuti toimunud huumorikonfliktid ei jää ilmselt viimasteks.

Emotsionaalseid tähendusvälju, nagu agressivsus või naljakus, on seni defineeritud nii teksti (Oshima 2000; Raskin 1985) kui ka konteksti omadusena (Carrell 1997; Norrick 1993; 2003; Kuipers 2006). Mis aga toimub hetkel (ning enne ja pärast seda), kui sõnumi adressaat on andnud hinnangu konkreetsele tekstile, liigitades selle kas huumori või agressivsuse alla, on suuresti kirjeldamata. Kuigi mõned hiljutised lingvistikaalased uurimused on puudutanud ka äpardunud huumorit (Priego-Valverde 2009; Bell 2009), on

¹ Sügisel 2007 lahvatas eesti trükimeedias poleemika rassistlike naljade teemal. Murelik lapsevanem kaebas haridusministeeriumile, et tema hinnangul sisaldab soovitusliku kirjanduse nimekiri rassistlikke nalju (kogumikes „Banaanil on nohu”, koostaja Eda Kalmre, ja „Neeger päevitab”, koostaja Astrid Tuisk), mis tutvustavad tundlikus eas noortele negatiivseid rahvuslikke stereotüüpe.

uurimisobjektiks olnud silmast silma suhtlus, samal ajal kui huumori vääritõistmise võimalus on suurem internetikeskkonnas. Käesolev artikkel püüab seda tühimikku täita. Teiseks eesmärgiks on reflekteerida huumori ja verbaalse agressiivsuse / leimi seoste üle, paigutades kaks ülaltoodud mõistet – huumor ja agressiivsus – ühte käsitlusruumi. Siinne uurimus võtab aluseks verbaalse agressiooni, huumori ja neutraalse arutelu esinemissageduste tulemused uudisteportaali kommentaariumis ning teeb selle põhjal järeldusi nende kolme kategooria erisuste kohta.

Materjal ja meetod

Järgnevalt kirjeldan üldisemalt huumorit internetiuudiste kommentaarijada-des uudisportaali Delfi Eesti-uudiste valimist (www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/). Andmebaas sisaldas kommentaare aastatest 2000–2007 (vastavalt nädalad 2000: 47, 2001: 5, 2002: 12, 2003: 19, 2004: 27, 2005: 33, 2006: 40 ja 2007: 2 ja 17). Nimetatud nädalate igast päevast valiti kaks Eesti-rubriiki kuuluvat uudist, kokku oli artikleid 91 ning kommentaare 18 382. Uudiste valikukriteeriumiks oli kommentaaride hulk, s.t valim moodustati populaarsemate (enim kommenteeritud) sissekannete kommentaaridest.

Keskkonna iseloom iseenesest, sh anonüümsus, aga ka selle kasutatavus ja populaarsus, mõjutab keskkonnas viibijaid. Delfi on suhteliselt anonüümne kommentaarium, kus puuduvad sisemised (kommuuni)reeglistikud, ranged piirid lubatu ja lubamatu väljaütlemise vahel (kuigi vestlustes võib aeg-ajalt jälgida refleksiivseid arutelusid tsensuuri üle ning kasutajad noomivad teineteist liiga agressiivse sõnakasutuse korral). Aruteludest võtavad aeg-ajalt osa ka eestivenelased. Siinses artiklis on vaadeldud kommentaarijadasid tervikuna, eeldades, et kommentaatorid on kursis eelpoolkirjutatuga. Seda eeldust toetas ka edasine analüüs: aktiivsemad kommentaatorid viitavad üksteise varasematele sissekannetele, ja harva tuleb ette kommentaare, mis on täiesti kontekstist välja rebitud (nt „500. kommentaar!”).

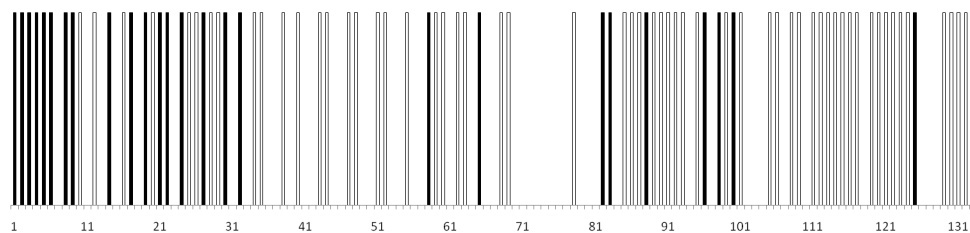
Andmete analüüs viidi läbi kvalitatiivse analüüsi programmiga QDA Miner, mille abil kodeeriti kommentaaride tekstilõigud ning jagati nelja kategooriasse (vt näiteid artikli lõpus paiknevas Lisas): 1) huumor / iroonia; 2) üldine agressiivne hoiak kommenteeritavas uudises esitatud väidete, hoiakute jne suhtes; 3) kaaskommentaatorite vastu suunatud agressiivsus; 4) neutraalne / arutlev tonaalsus; Kodeeringu kategooriad valiti sellised, mis kataksid võimalikult suure osa materjalist. Kodeerimisel oli lubatud kategooriate kattuvus ühe tekstilõigu piires. Pilootkodeering viidi läbi juhuvalimi põhjal (100 kommentaariteksti), mis põhines kogu valimil. Eelkategoriseerimist teostas paralleelselt kaks uurijat (artikli autor ja teise informeeritud kodeerijana Made-Britt Nurk). Kahe agressiivsuse tüübi eristus – üldisemalt uudise/teemapüstituse vastu *vs.* teiste kommenteerijate vastu suunatud vaenulikkus – osutus esialgse pilootkodeeringu põhjal otstarbekaks, sest nende esinemise sagedus ja muster erines oluliselt, mis nähtub selgelt ka hilisemas analüüsis (vt allpool). Põhitrendide tabamiseks ja iseloomustamiseks kasutati QDA Mineris sisseehitatud analüüsiväljundeid. Üleminekud naljatlevalt modaal-suselt agressiivsele ilmnesid samuti kirjeldatud kategooriate vaheldumise kaudu.

Tulemused ja arutelu

Järgnevalt esitan analüüsi peamised tulemused nelja kategooria osas, tuues näited kõige tüüpilisematest kommentaarijadadest. Joonistel on kujutatud kahe kategooria (nt huumori ja suunatud agressiivsuse) olemasolu või puudumine igas konkreetsetes kommentaaris (all on toodud kommentaari järjekorranumber), mis loob pildi erinevate kategooriate esinemissagedusest ühes kommentaarijadas ning võimaldab võrrelda nende tihedust, kattuvust ja vaheldumist.

Seejärel kirjeldan Hay huumori mõistmise mudelist lähtudes tüüpolukordi, kus huumorina mõeldud kommentaari mõistetakse valesti, misjärel vestluskeskkond muutub kohe sõbralikust arutlevast ja aasivast vaenulikuks ja agressiivseks, või ignoreeritakse nalja, mis on sisuliselt samuti tauniv reaktsioon. Lähtudes äpardunud huumori konstruktist, analüüsin sellise muutuse võimalikke põhjuseid ja tagajärgi. Nimetatud nähtuse uurimine täiendab arusaama huumori olemusest.

Joonisel 1 (kommentaariid uudisele „Külalistele vaeseid ei näidata”²) vahevavad kommentaatorid alguses humoorikaid fraase (vahemik 1–30, tume joon), kuid kaaskommentaatorite vastu suunatud agressiivsus ilmub intensiivsemalt kommentaarijada lõpus (vahemik 85–120). Näeme, et huumorit esineb harvemini kui verbaalset agressiivsust, ning need kategooriad ei esine samaaegselt: kui soovitakse kaaskommentaatorit rünnata, siis huumorit samal ajal ei kasutata.

Joonis 1. Huumor (tume joon) ja kaaskommenteerijate vastu suunatud agressiivsus (hele joon) artikli „Külalistele vaeseid ei näidata” (Delfi, 17. VIII 2005) kommentaarides.

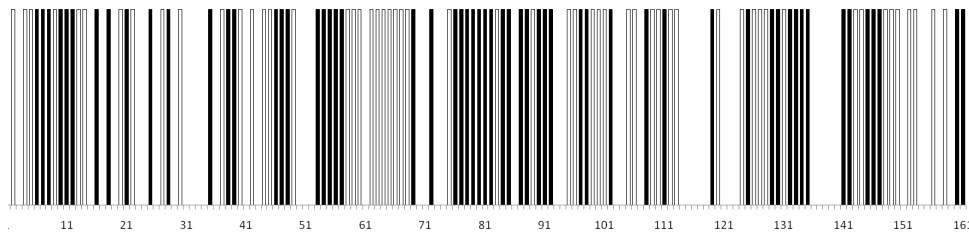
Kui võrrelda huumori ja üldise agressiivsuse vaheldumist, pole tulemus nii üheselt mõistetav. Üldine agressiivne meelestatus tundub olevat ühtlane, kogu jada läbib tendents, vahel sagedes ja vahel vaibudes, huumorit aga kasutatakse, nagu näeme joonisel 1, enamasti jada alguses. Huumor võib kommentaarides avalduda samaaegselt üldise agressiivse hoiakuga, kuid nende esinemissageduste muustrid ei kattu.

Nagu üldine agressiivne toon, läbib ka neutraalne arutelu kommentaare ühtlaselt jaotunud stabiilse foonina. Jooniselt 2 (kommentaariid uudisele

² Uudis „Külalistele vaeseid ei näidata” kirjeldab toonase haridusministri Mailis Repsi visiiti Marimaale, poleemikat põhjustasid tema väidetavalt venemeelsed kommentaarid sealse eluolu kohta.

„Homouhendused taunivad Angeli kampaaniat”³) näeme, et üldine agressiivne hoiak väljendub eelkõige kommentaarides 55–70 (tume joon), samuti on tihedam joonestik kommentaarijada lõpupoole (kommentaariid 142–161). Samaaegselt näeme, et neutraalne arutelu jääb selleks ajaks soiku ning annab maad üleüldisele vaenulikkusele (hele joon, nt kommentaarid 55–70 ja 142–161). Niisiis, kui hoogu kogub üldine agressiivsete repliikide vahetamine, taandub arutelu, ja kui domineerib neutraalne arutelu, ei esine kommentaarides vaenulikkust. Seega käituvad need kaks kategooriat (mõningaste mööndustega) samamoodi komplementaarsuse põhimõttel nagu suunatud agressiivsus ja huumor (joonisel 1).

Joonis 2. Üldine agressiivne hoiak (tume joon) ja neutraalne arutelu (hele joon) artikli „Homouhendused taunivad Angeli kampaaniat” (Delfi, 4. X 2006) kommentaarides.

Kõikides vaadeldud jadades vahelduvad kategooriad ühtse mustri järgi: alguses kasutatakse huumorit (viited pealkirjale, uudise tegelaste kohta käibivad stereotüübid vms), siis toimub neutraalne arutelu ja lõpuosas läheb mõttevahetus teravaks, rünnates teisi kommentaarijaid ning nende vaateid või identiteeti. Paralleelset sellega leidub kogu materjalis üldagressiivseid kommentaare, millel konkreetne sihtmärk puudub, kuid mis annavad olulise panuse valitseva õhustiku loomisse. Olenevalt teema huvitavusest ja vestlusest osavõtjate motiveeritusest võib viimane kolmandik lõppeda ka vaidlusega; sel juhul jääb suunatud vaenulikkuse osa väikeseks. Üldine agressiivne meelestatatus ja huumor esinevad samaaegselt, kuid reaalne, suunatud agressiivsus konkreetse kaaskommentaatori vastu on pigem huumorivaba. Seega võib öelda, et agressiivsus on mingi piirini huumori abil väljendatav – ja ühtlasi leiab kinnitust, et huumor võib muutuda agressiivseks ja agressiivsus kanaliseeruda huumorisse –, kuid on piir, millest alates huumor pole enam piisavalt sobilik või võimas, et väljendada agressiivsust (vt ka Davies 2002). Niisiis, otsene teiste vastu suunatud agressiivsus ei esine kommentaarijadades samaaegselt huumoriga. Kui vaidlus läheb ägedaks ja kaaskommentaatorite solvamine sagedane, siis kaob kommentaaridest huumor – nii lihtne nali kui ka mõneti teravam sarkasm ja ironia. See seab kahtluse alla teooriad, mis seovad igasuguse huumori põhiolemuse otseselt agressiivsusega (nt Gruner 1997). Võib pigem oletada, et huumor ega selle alaliigid ei kuulu otsese agressiivse kommunikatsiooni vahendite juurde, sest vaenulikkuse väljenda-

³ Uudis „Homouhendused taunivad Angeli kampaaniat” lahkab reaktsioone ööklubi Angel aktsioonile, mille käigus jagati koolides tasuta helkureid, et propageerida noorte tolerantust homoseksuaalide suhtes.

miseks on otstarbekam loobuda ümberütlemisest, kujundlikest väljenditest, liialdustest, võrdlusest jms. Christie Davies on maininud (2002), et etniline huumor võib esineda ühiskonnas üheaegselt etniliste konfliktidega, kuid selle funktsiooniks ei saa olla vaenulikkuse väljendamine – eelkõige sel põhjusel, et vaenu väljendamiseks on palju tõhusamaid meetodeid kui mitmetimõistetav naljatlemine.

Huumori ja verbaalse agressiivsuse piiride hägusus on üks põhjustest, miks naljakatse võib äparduda. Lähtudes analüüsis Hay (2001) huumori hindamise kolmetasandilisest mudelist, näeme, et internetikeskkonnas on nimetatud tasandite (äratundmine, mõistmine ja tunnustamine) mitteläbimise oht suurem kui otsese suhtluse puhul. Huumori lõplik hindamine ning koos teistega naermine toimub kognitiivse (mõistmine) ja sotsiaalse (positiivne tunnustus) tasandi omavahelises interaktsioonis (huumori äratundmine sisaldab mõlemat tasandit). Järgnevalt vaatleme neid kolme staadiumi eelkõige internetisuhtluse aspektist.

Uurimused internetikeskkonna teksti õhendatud kvaliteedist osutavad sotsiaalsete signaalide vähesusele ja ebaadekvaatsusele (Danet 1991), ning see raskendab sõnumi intentsiooni hindamist. Kuigi äpardunud huumorit on kirjeldatud ka tava-suhtluses (vt nt Priego-Valverde 2009), soodustab just internetikeskkonna õhendatud sotsiaalse suhte kvaliteet teineteise huumori väärilmõistmist. Auditoriumil puudub selge ülevaade teksti autori eesmärgist ning vähesed sellekohased märged tekstis (nt emotikonide või anekdoodi-formaadi kasutamine) ei ole piisavad selle üle otsustamiseks. Sellekohaseid näiteid leidub uuritud materjalis mitmeid, järgmine kommentaar kutsus esile pahaseid reaktsioone kuni otseste solvanguteni:

„Ma opin oma poega, et, kui ta on teine sordi inimene ta peab olema KOIGE parem, KOIGE targem, KOIGE tugevam. Aga praegu ma ostan teie firmade aktsiad (hinnad on allanud) ME VOTTAME TEIE MAA ENDALE. tuhat musu, talupojad:)” – „lõhume, tapame, võtame, teeme, tuleme, paneme põlema kas sul mitte midagi muud elus teha ei ole? – „Miks Sa tahad olla õel? Kas sa provotseerid siin? [---] Mine ja võta oma KÕIGE, KÕIGE targem ja andekam poeg kaasa, venenaa vajab tarku mehi väga. Lausa põud ju nendest seal. Ja teid kutsutakse, antakse majanduslikku abi. [---] ma saan aru, viin on otsas ja ei müüda. Võta tabletike ära ja puhka välja.” – „selles see probleem ongi, sa õpetad maast madalast, et TEIE olete kohalikest talupoegadest palju paremad, palju targemad, palju tugevamad. sellepärast sinu pojast tibra kasvabki. ja sellepärast ta sinna lõhkuma ja laamendama lähebki ning annaks jumal, et ta seal ka korralikult nuuti saaks. hea oleks kui sa tema ja enda pildiga lingi siia paneks, saaks teid selles probleemis aidata. kõike head sooviv talupoeg” – „Musi-musi, keera perse ka ette!!! KUKK”.⁴

Internetisuhtluse omapära (õhendatud kvaliteet, vahetuvad kasutajanimed jm anonüümsust suurendavad faktorid, huumori balansseerimine verbaalse agressiivsuse piiril) süvendab võimalusi huumori äpardumiseks juba

⁴ TIBLA, 1. V 2007 17:38; oi,oi,oi, 1. V 2007 17:47; to tibra, 1. V 2007 17:49; to tibra, 1. V 2007 17:52; Lucyfer666, 2. V 2007 01:11; uudis: „Dumasaadikud viisid pronksmehele lilli”; 1. VI 2007 – <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/dumasaadikud-viisid-pronksmehele-lilli.d?id=15735325>; Siin ja edaspidi kommentaaride kirjpilt muutmata.

esimesel, äratundmise tasandil. Siin toimub vestluse algataja poolne tahtlik kommunikatsioonimaksiimide rikkumine (Grice 1975; vt ka Billig 2005b: 208) juba sellega, et ta nimetab end provotseerivalt „tiblaks”. Grice'i maksime rik- kudes võib tekkida koomiline efekt, kuid kõiki korruga rikkuda ei saa, ilma et lausung muutuks huumorivabaks absurdiks või solvanguks. Huumorina (*vs.* solvanguna) töötab näiteks kvaliteedi- või relevantsusmaksimist üleas- tumine vaid siis, kui sellega kaasnevad äratuntavad huumorile viitavad tun- nused (Holmes 2000). Ka internetivestluses eeldatakse maksimide järgimist, kuid tajutud anonüümsus pakub suhtlushuligaanidele kiusatuse nendest jär- jekindlalt üle astuda (nt mittetõesed või asjakohatud märkused, korrigeerima- ta, lohakas ja kõnekeelne väljendusviis jms), mille üheks motivatsiooniks on soov ennast (ja teisi) sellega lõbustada. Näites toodud vestluses ei osanud auditoorium seda motiivi märgata ega ära tunda.

Huumori verbaalsel mõistmisel (teine tasand) peab auditoorium tajuma nii lausungi sõnasõnalist kui ka koomilist tähendust, s.t vastuolu väljaõeldu ja tegeliku vahel. Selle mõistmine on positiivse reaktsiooni eelduseks. Mõlemad tähendused peavad olema keeleliselt kättesaadavad ning lisaks neile peab auditoorium tundma ka mõlema referentsifreimi (skeemi, skripti) juurde kuu- luvat kultuurilist infot. Mittemõistmisest tulenev agressiivsus järgneb kom- mentaaridele, millest üks sisaldas brauseri poolt arusaamatuks kodeeritud kirillitsas teksti ja teine arusaamatut sõna „abu”, ning ühtlasi iseloomustab see üleminekut huumorilt agressiivsele modaalsusele (vt ka Joonis 1, vahe- mikus 100–120):

„Irw, Zebra, sul on sitta kanti musta huumorit, ainult arusaajaid on sitaks vähe:))) Mida te tõmblete, lugege ridade vahelt, või on IQ'ga probleeme?” – „Tegelikult on Zebra siin ehteks jah.” – „abud on abud on abud ..” – „zeb- rad on zeb rad on zeb rad jne.. Halleluuja, Zebrafuckers:)))” – „sinu IQ on tasemel – [---]” – „Kui siin veel vaatled, seleta see abu mõiste lahti. Lah- mid küll kõiki abudeks, kuid kes see on?”⁵

Tegeliku ja koomilise tähenduse tajumine on internetikeskkonnas rasken- datud muuhulgas seetõttu, et kogu laiale auditooriumile ei ole lausungi mõistmiseks vajalik keeleline ja kultuuriline teave iseenesestmõistetav, mida reaalelus kohtuvas väikeses grupis harva ette tuleb; samuti puudub võima- lus väljendada oma teadmatust või küsida lisainfot (ilma et selle üle naer- daks).

Kolmas tase, huumori positiivne tunnustamine, eeldab kahe esimese tase- me edukat läbimist. Üleminek toimub interaktsioonis auditooriumi uskumus- te, tõekspidamiste ja identiteetidega. Inimesed võivad pärast huumori ära- tundmist ja mõistmist loobuda selle tunnustamisest, kui see (või kommentaa- ri autori tõekspidamised) on vastuolus nende tõekspidamistega. Näiteks järgmine mõttevahetus, milles teemaalgataja provotseeris nii nimevaliku kui ka auditooriumi tõekspidamiste mitteametamisega hulgaliselt Vene-vasta- seid reaktsioone, kuigi kavatses ilmselt lihtsalt aasida Eesti valitsuse otsus- te üle:

⁵ Mmanson, 17. VIII 2005 14:31; Patser, 17. VIII 2005 14:38; Zebra, 17. VIII 2005 15:01; Mmanson, 17. VIII 2005 15:04; Zebra To Mmanson, 17. VIII 2005 15:07; uudis: „Külaste- le vaeseid ei näidata”.

„Eesti on hea!!!Zik hai!!Zik hai!!!Teeme suur energiaringi ja teeme nii ahha-ha!uhhhhu!Hai ilveSS!Hai AnSSip! [---]” – „Maga kaineks daun!!!” – „Natsist.” – „Miks ma natsist olen, sa oled ju natuke loll?” – „Ma ei ole loll.”⁶

Peale selle peab valitsema heasoovlikkuse õhkkond (vrd ka *paratelic mode*, Martin 2010), et huumor võiks tõrgeteta „kohale jõuda” ja töötada. Heasoovlikkuse asemel täheldame kommentaariumis pidevat valmisolekut rünnakuks või vasturünnakuks, näiteks järgmises mõttevahetuses, mis on reaktsiooniks Mart Laari pilkavale kupleele:

„Tubli poiss, onu Mart toob sulle kohe kommi.” – „oled sa kommunist või pederast?” – „Tore ja asjalik argument Sinu poolt Laari kaitseks... Nagu nelikjõugule tavaks: libasotsid ju armastavad pederaste...”⁷

Suures anonüümses *online*-kommentaariumis vahetut ja positiivset õhk-konda tekkida ei saa, ja see võib olla põhjuseks, miks huumor nii sageli äpardub. Kui huumorikaudne kriitika jõuab päralt solvanguna, on tegu äpardumisega, sest positiivse reaktsiooni asemel on tegu läbinisti negatiivsega. Koos naerdakse harva, samal ajal kui on pidevalt tuntav üldine agressiivsus, ärritatud olek (vt ka joonis 2) ning ka väike detail või väärarvamus võib viia otseste vaenulikkuste vahetamiseni. Kuigi Browni ja Levinsoni viisaka kommunkatsiooni teooria (1987) eeldab muuhulgas positiivse vastukaja andmist ka äpardunud huumori puhul selleks, et vältida nurjumisega kaasnevat piinlikkust, siis internetisuhtluses esineb sellist praktikat harva. Viisakusreeglid on vajalikud koostöö edendamiseks ning heasoovlikkuse väljendamiseks. Kommentaaritevahelised sotsiaalsed suhted internetis on aga lõdvad ja vähetähtsused ning neil puudub motivatsioon sotsiaalset tundlikkust välja näidata, pigem vastupidi: internetis nähakse võimalust ajutiseks sotsiaalsetest normidest vabanemiseks. Näiteks võib tõsine kommentaar saada hulgaliselt lõõpivaid vastuseid (toimub tõsise pööramine naljaks):

„Milvi, Virve, Laine, Helme, Gustav, Heino, Avo – huvitav kas need nimed teevad siis lapse õnnelikumaks? [---] Minu tütre nimi on Lily Candy ja ta on sellega siia maani küll väga õnnelik” – „mis soost se Sinu Lily Candy on?” – „Lilikändi on loodetavasti ka edaspidi õnnelik. Kindlasti on tal lihtsam inimestega jutu peale saada. Seletab hea hulk aega kuidas see kaudis nimi kirja pildis välja näeb ja ongi juba elav suhtlemine käimas.”⁸

Kõige sagedamini järgneb äpardunud naljale noomitus: pilge nalja autori pihta, „lööb allapoole vööd”, s.t koostööprintsipi eirav käitumine. Harvad pole ka juhtumid, kui reaktsioon huumorile üldse puudub ning jutt jätkub

⁶ Jevgeni, 1. V 2007 15:53; Schillinger, to Jevgeni, 1. V 2007 15:57; Jevgeni, to Schillinger, 1. V 2007 16:05; Schillinger, to Jevgeni, 1. V 2007 16:09; Jevgeni, 1. V 2007 16:12; uudis: „Duumasaadikud viisid pronksmehele lilli”; 1. V 1007 (<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/duumasaadikud-viisid-pronksmehele-lilli.d?id=15735325>).

⁷ Ott, to Valigem..., 2. X 2006 14:52; to:ott, 2. X 2006 14:57; Ott, to:ott, 2. X 2006 15:01; uudis: „Laar ja Aaviksoo sõlmisid kokkuleppe”; 2. X 2006 (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=13991948>).

⁸ Liisu, 4. III 2002 11:20; Pjarnac, Liisu, 4. III 2002 11:24; v.m., 4. III 2002 11:36; uudis „Uus seadus keelab kummalsed nimed”, 4. III 2002 (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=3199202>).

muul uudise teemaga vähem või rohkem seotud moel. Esineb ka olukordi, kus naljale järgneb solvangutejada. Võib oletada, et Delfi kommentaariumikeskkond ei soosi vastastikust naljatlemist: sageli ignoreeritakse vastavaid katseid, vahel vastatakse teise samateemalise naljaga (v.a harvadel juhtudel, kui sisuliselt süütu ja erapooletu, kuid samas suure koomilise potentsiaaliga teema algatab massilise naljategemise), samal ajal kui agressiivsusi vahetatakse pidevalt, nii äpardunud huumori puhul kui ka ilma vastava stiimulita.

Peale kognitiivse ja lingvistilise tähenduse on äpardunud huumoril oluline roll ka indiviididevahelisel suhtlustasandil. Huumoril, eriti iroonial ja naeruvääristamisel, on tugev sotsiaalne potentsiaal. Ühest küljest on tegu distsiplineeriva ja konservatiivse mehhanismiga, mis osutab lubamatule käitumisele. Teisest küljest on huumor olemasolevatele reeglitele vastuhakk, kuid osaleb sellesama mehhanismi kaudu nende kinnitamisest (Billig 2005b: 206–208). Danielle Lawson (2008: 160–172), uurides internetisuhtluse vahendeid grupiidentiteedi loomisel, on kirjeldanud huumori, iroonia ja sarkasmi kasutamist grupi liikmete seas. Ta leidis, et internetikasutajad väljendavad end emotsionaalselt laiald skaalal, mis varieerub otsesest agressiivsusest heatahtliku huumorini ning selle funktsiooniks on olemasolevate normide tutvustamine, kinnitamine ja üleastujate karistamine (Lawson 2008: 179). Grupisolidaarsuse kaudu toimiv surve on hea meetod korra tagamiseks olukorras, kus kontroll on lõtv: moderaatorid ei jõua kõiki kommentaare üle lugeda. Iroonia ja naeruvääristamine moodustab olulise osa distsiplineerivast käitumisest, isegi kui selle eesmärk ei ole tagada koostööprintsipi ega korda tavapärasest mõttes, vaid pigem taasluua ja ümber korraldada olemasolevaid võimusi. Ka äpardunud huumorile järgnev vaikus, ignoreerimine või vaenulik reaktsioon on osa sotsiaalsest korrektiivmehhanismist. Nagu Taani karikatuuride avaldamisele järgnenud globaalne vägivalda- ja ähvardustelaine puhul toimub ka kommentaariumides – kuigi väiksemal skaalal – reaktsioon, mille eesmärk pole ainult enda seisukoha eksponeerimine, vaid (implitsiitselt) ka kehivate sotsiaalsete normide taastootmine (nt kommentaarides uudisele „Duumasaadikud viisid pronksmehele lilli”, vt eespool, sh märkus 5).

Kokkuvõte

Kommentaari analüüsil tõuseb esile ühiskonna (kitsamalt: internetikommentaatorite) valdavalt negativistlik meelestatus. Suunatud agressiivsus ja huumor vahelduvad kommentaarides küllaltki selgepiirilisel ja naljatlemine ei kattu otseselt ründava hoiakuga, seevastu üldine agressiivne hoiak läbib kommentaarijadasid ka huumoriga samaaegselt. Suhtlusnorme ja -maksime rikutakse sageli ja meelsasti eesmärgiga provotseerida vastukaja, ärritada ja lõbustada kaaskommentaatoreid. Huumor balansseerib agressiivse ja koomilise piiril ning see toob kaasa hulgaliselt vääritimõistmisi. Äpardunud huumori juhtudest domineerivad sellised, kus huumorit ei märgata (vähemalt ühte esimestest tasanditest ei läbita), ning sellised, kus huumorit tõlgendatakse solvanguna või otsustatakse märkamata jätta (tõrge on kolmandal, tunnistuse / heakskiidu tasemel).

Nii huumorile ja naeruvääristamisele kui ka huumori äpardumisele järgnenud reaktsioonide analüüsile toetudes võib väita, et vastastikune lõöpimi-

ne ja solvamine, toimuigu see vastusena huumorile või mitte, kannab internetikeskkonnas kindlat sotsiaalset funktsiooni. Siin võib tõmmata paralleele Sharon Lockyeri ja Michael Pickeringi (2005) lähenemisega huumori ja agressiivsuse defineerimise küsimusele. Nad väidavad, et Mihhail Bahtini kirjeldatud keskaegne duaalne maailmapilt, kus kõrvuti eksisteeris religioosne/siivas ja paganlik/kõlvatu (Bahtin 1968), on asendunud olukorraga, mil kõik on alati lubatud, kui see on kellegi (kas või ainult lausungi autori enda) jaoks millegi poolest positiivne (nt naljakas). Paroodia ja huumor vabastatakse eetiliste nõuete järgimisest ühe parameetri – naljakuse ja nauditavuse – kaudu (vt ka Palmer 2005: 92–95). Kuid reaktsioon samale lausungile, eriti valdavalt agressiivses keskkonnas, nagu seda on internetikommentaariumid, võib asuda laial skaalal positiivsest tunnustusest ignoreerimise või negatiivse reaktsioonini. Vastastikune naeruvääristamine ja solvangud taastoodavad kehtivaid võimusuhteid. Suutlikkus taluda moonutusi ja liialdusi sõltub publikust: auditoorium peab soovima koostööprintsipi järgida ning tajuma kavandatud huumorit kõigil kolmel mainitud – intentsiooni äratundmise, tekstist arusaamise ja tunnustamise – tasandil.

Lisa

Kommentaari jagamine nelja kategooriasse: 1) huumor; 2) üldine ja 3) kaaskommentaatorite vastu suunatud verbaalne agressiivsus; 4) neutraalne arutelu.

1. H u u m o r i n a on märgitud tekstilõigud, milles on kujundlik, ootamatu võrdlus (nt „Potsti puu otsast alla ja kohe ministriks”⁹). Huumorikas kommentaar võis sisaldada anekdooti või naljakat (lühilugu (nt „Kunagi olla keegi Ameerikas vai kuskil geniaalse äriidee peale tulnud, hakanud postimüügiga peenise pikendajaid müüma. Tellimusi oli kohutavalt palju ja tellimused täideti korrektselt. Iva on selles, et peenise pikendajaks oli luup.”¹⁰ „Mis on 500 pedet põllul? – Väetis”¹¹), mitteverbaalset viidet iseenda või eelkõneleja naljale (nt „Käe ulatab üks Mõõdukas / nii lahkelt Mardile, / kes jommis seisab; tema ees, / et minna üle tee! / Kui Mart sai lõpuks üle tee, / ja kinni postist sai, / siis Mardi palgel kumas koit / ja rõomust säras prill! :D:DD:DDD” ja vastusena sellele „Ei, naer ruudus! Oeh, kõhulihased...”¹²), tsitaati mõnest tuntud huumorižanri esindavast tekstist („Jaa-jaa neeger sinu jaoks on see karneval...”¹³).

2. Üldine agressiivne hoiak teema suhtes väljendus vaenulikes kommentaarides, mille objektiks oli uudises mainitud tegelane või olukord, mitte teine kommenteerija. Selleks võivad olla vaenulikud reaktsioonid uue

⁹ ahv kreps, 17. VIII 2005 12:57, uudis: „Külastele vaeseid ei näidata” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=10993273>).

¹⁰ Seelik 31. X. 2001 15:52 #1467, uudis: „Eesti mehel on väike riist” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=1158831>).

¹¹ V, 15. VIII 2005 15:59 #15433, uudis: „Palts: Gayliit võtku Lepikson liikmeks” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=10975035>).

¹² mis seal ikka..., 2. X 2006 16:14 ja Ott, 2. X 2006 16:28, uudis: „Laar ja Aaviksoo sõlmisid kokkuleppe” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=13991948>).

¹³ valge 21. V .2007 15:47 #16666; „Venelaste arvates astusime vabatahtlikult NLi” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=15980639>).

sünagoogi avamise kohta Tallinnas (nt „Millal gaas sisse lastakse?”¹⁴), hoiakud mõne riigi („Kes küll vabatahtlikult sellise sita sisse astuks! Ärge tehke nalja.”¹⁵) või rühvgrupi kohta („Mustlastega on ainult üks käitumisviis ja see on suure ja raske asjaga raksatada vastu kolpa nii, et sisu lendab laiali.”¹⁶), millest paljud sisaldavad selgelt agressiivsusele viitavaid sõnu või väljendeid („mis krdi VABASTAJA? punaarmee tappis vägistas ja terroriseeris poolt euroopat. eestis toimusid massihävitamised, venestamised ja inimeste vara tassiti laiale, kogu riik hävitati vaimses mõttes. kas peame ehk tänulikud olema et koiki et jõutud maha lüüa ja venestada, nagu nad teevad praegu Tsetseenias. HEATEGIJA?”¹⁷). Oluline on mainida, et selles alas esinevad huumor ja leim kõrvuti, põimudes näiteks iroonias ja sarkasmis (nt „Kas pronkssõdur polegi veel ise minema kõndinud? Ausõna, sellise tatipritsimise peale jalutavad surnudki minema...”¹⁸), kus on nii agressiivsuse tunnuseid kui ka katse nalja teha (mh viitavad intentsioonile emotikonid), või siis avalduvad liialdatud rassistlikud stereotüübid (nt „Ei noh, just see oli meie suurest õnnest veel puudu. Kes suursaadikuks läheb? Kas see kandidaat ka kannibalismis küllast kogenud on?”¹⁹).

3. Kaaskommentaatorite vastu suunatud agressiivsust tuleks eristada teema suhtes väljendatud agressiivsest hoiakust. Siin muutuvad emotsioonid veelgi tugevamaks, sest vestlus toimub siiski reaalsete inimeste vahel, kuigi meediumiks on internet. Vaidlused muutuvad sageli teravaks, eriti kui kõne all olev teema puudutab kommentaatoreid isiklikult nende grupiidentiteedi tasandil (nt vene-eesti suhted, homoseksuaalsus). Kaasa mängib vastandlike seisukohtade pooldajate huvi teemaarenduse vastu ning kommenteerimisaktiivsus, sellest sõltub ka kommentaarijada pikkus: suunatud agressiivsust ilmneb kõige sagedamini just jada lõpukolmandikus, kui neutraalsed kommentaarid ja naljad on juba vahetatud ning foorumisse on jäänud vaid aktiivsemad ja põhimõttelisemad kommenteerijad (vt ka joonist 1). Rünatakse varem avaldatud seisukohti või kaaskommentaatorite oletatavaid omadusi: rahvuslikku kuuluvust, seksuaalseid või usulisi eelistusi jms (nt „Pühi lõug piimast puhtaks, poju, ja siis õpi õigekirja ...ja siis küsi oma ema käest, kes on sitaauugu-sass.... ja vaata, et sa talle jalgu ei jää....!!!”²⁰). Kategoriseerimisel on abiks otsesed viited varasemale kommentaarile (siin: to pelle, vt märkus 21).

4. Neutraalse/arutleva kategooria alla paigutati kommentaar, juhul kui see andis oma panuse teemaarendusse mõtestatud ja põhjendatud viisil. Olemas on järjepidevus eelnenud aruteluga ning sisuline edasimineku,

¹⁴ propaan 10. I 2007 9:27 #13359, „Sünagoog tuleb nagu supermarket” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=14749519>).

¹⁵ olge reaalsed 21. V 2007 19:23 #16711, „Venelaste arvates astusime vabatahtlikult NLi” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=15980639>).

¹⁶ Shikelgruber 5. X 2006 09:20, „Teller varastas mustlasele pool miljonit” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=14017440>).

¹⁷ Vabastaja??, 11. I 2007 18:28, „Pronkssõduri lõpu algus hakkab koitma mais” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=14764315>).

¹⁸ WOLAND, 12. I 2007 10:57, „Pronkssõduri lõpu algus hakkab koitma mais”; 11. I 2007 (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=14764315>).

¹⁹ Diplomaat 30. I 2001 16:10:00 #1134, „Eesti sõlmib Gambiaga diplomaatilised suhted” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=11558869>).

²⁰ to pelle 15. VIII 2005 16:54 #7222, „Palts: Gayliit võtku Lepikson auliikmeks” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=10975035>).

milles kommenteerija väljendab seisukohta kõnealuse teema suhtes. Kommentaar võib lisada uut infot, mida uudises ei sisaldu („Vähemalt on Palts aus ja ütleb välja selle, mida teised öelda ei julge. Kuulsin, et tegelikult on asi seotud ka mingi maa jamaga – vt www.palts.ee”²¹). Neutraalseks kategoriseeriti ka kommentaarid, mis manitsesid eelkõnelejaid ettevaatlikkusele ning taunisid vaenulikkust (nt „lapsed, ärge minge ülemealikuks kätte. Nende rumaluste pärast, mis te siin kirjutate, võib pahandusi tulla!!! Ärge rohkem nii tehke!” vastusena kommentaarile „Ei tea kas sinna seebivabrik ka tuleb??” ja „Millal gaas sisse lastakse?”²²).

Uurimus on teostatud ETF-i grandi nr 8149 („Kultuuriprotsessid muutumas ühiskonnas: Traditsioon ja loovus postsotsialistlikus huumoris”) toel.

Kirjandus

- B a h t i n, Mihhail 1968. *Rabelais and His World*. Cambridge, MA: MIT Press.
- B e l l, Nancy 2009. *Impolite Responses to Failed Humor*. N. Norrick, D. Chiaro (toim), *Humor in Interaction*. Amsterdam: John Benjamin's, lk 143–164.
- B i l l i g, Michael 2005a. *Violent racist humour. – Beyond a Joke. The Limits of Humor*. Sharon Lockyer, Michael Pickering (toim). London: Palgrave Macmillan, lk 25–44.
- B i l l i g, Michael 2005b. *Laughter and Ridicule: Towards a Social Critique of Humor*. London: Sage.
- B r o w n, Penelope, L e v i n s o n, Stephen C. 1987 [1978]. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- C a r r e l l, Amy 1997. *Joke competence and humor competence. – Humor: International Journal of Humor Research*, kd 10, nr 2, lk 173–185.
- D a n e t, Brenda 1991. *Cyberpl@y: Communicating Online*. Oxford, UK: Berg.
- D a v i e s, Christie 1990. *Ethnic Jokes Around the World*. Bloomington–Indianapolis: Indiana University Press.
- D a v i e s, Christie 2002. *Mirth of Nations*. New Brunswick–London: Transaction Publishers.
- F r e u d, Sigmund 1989 [1905]. *Jokes and its Relations to the Unconscious*. New York–London: W.W. Norton & Co.
- G r i c e, Herbert Paul 1975. *Logic and conversation*. P. Cole, J. L. Morgan (toim). – *Syntax and Semantics III. Speech Acts*. New York: Academic Press, lk 41–58.
- G r u n e r, Charles R. 1997. *The Game of Humor: A Comprehensive Theory of Why We Laugh*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- G u n d e l a c h, Paul 2000. *Joking Relationships and National Identity in Scandinavia. – Acta Sociologica*, kd 43, nr 2, lk 133–143.
- H a y, Jennifer 1994. *Jocular abuse patterns in mixed-group interaction*. (Wellington Working Papers in Linguistics 6.), lk 26–55.

²¹ Siilu, 15. VIII 2005 9:19, „Palts: Gayliit võtku Lepikson oma liikmeks” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=10975035>).

²² Vastavalt to 9:05 ja 9:27, 10. I 2007 09:30, ccc, 10. I 2007 09:05, propaan, 10. I 2007 09:27, „Tallinna sünagoog tuleb nagu supermarket” (<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=14749519>).

- H a y, Jennifer 2001. The Pragmatics of Humor Support. – *Humor: International Journal of Humor Research*, kd 14, nr 1, lk 55–82.
- H i n e, Catherine 2005. *Virtual Methods: Issues in Social Research on the Internet*. Oxford: Berg Publishers.
- H o l m e s, Janet 2000. Politeness, Power and Provocation: How Humour Functions in the Workplace. – *Discourse Studies*, kd 2, nr 2, lk 159–185.
- H u s b a n d, Charles 1988. Racist Humor and Racist Ideology in British Television or I Laughed Till You Cried. – *Humour in Society*. C. Powell, G. Paton (toim). Basingstoke: Macmillan, lk 149–178.
- Justiitsministeerium 2007 = Vihkamiskuritegude arvu kasv Eestit ei ohusta (<http://www.just.ee/31387>).
- K u i p e r s, Giseline 2006. *Good Humor, Bad Taste. A Sociology of the Joke*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- L a i n e s t e, Liisi (ilmumas), Politics of Taste in a Post-Socialist State: A Case Study. – *Confronting Power with Laughter*. V. Tsakona, D. Popa (toim). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- L a w s o n, Danielle 2008. *Negotiating Social and Moral Order in Internet Relay Chat*. PhD Dissertation, Western Carolina University. (http://eprints.qut.edu.au/26515/1/Danielle_Lawson_Thesis.pdf).
- L e v e e n, Lois 1996. Only When I Laugh: Textual Dynamics of Ethnic Humor. – *MELUS*, kd 21, lk 29–55.
- L e w i s, Paul 1997. Debate: Humor and Political Correctness. – *Humor: International Journal of Humor Research*, kd 10, nr 4, lk 453–513.
- L e w i s, Paul (toim) 2008. *The Muhammad Cartoons and Humor Research: A Collection of Essays*. – *Humor: International Journal of Humor Research*, kd 21, nr 1, lk 1–46.
- L o c k y e r, Sharon, P i c k e r i n g, Michael 2005. *Beyond a Joke: The Limits of Humour*. New York: Palgrave Macmillan.
- M a r t i n, Rod A. 2007. *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Burlington: Elsevier Academic Press.
- M a r t i n, Rod A. 2010. What is Humour? Reversal Theory as an Integrating Framework. 10th International Summer School on Humour and Laughter: Theory, Research, Applications – *Lecture Materials*, lk 11–19.
- N o r r i c k, Neal 1993. *Conversational Joking: Humour in Everyday Talk*. Bloomington: Indiana University Press.
- N o r r i c k, Neal 2003. Issues in conversational joking. – *Journal of Pragmatics*, kd 35, lk 1333–1359.
- O l s o n, James M., M a i o, Gregory R., H o b d e n, Karen L. 1999. The (Null) Effects of Exposure to Disparagement Humor on Stereotypes and Attitudes. – *Humor: International Journal of Humor Research*, kd 12, nr 2, lk 195–219.
- O r i n g, Elliott 1995. Arbiters of Taste: an Afterword. – *Journal of Folklore Research*, kd 32, lk 165–175.
- O s h i m a, Kimie 2000. Ethnic Jokes and Social Function in Hawaii. – *Humor: International Journal of Humor Research*, kd 13, nr 1, lk 41–57.
- P a l m e r, Jerry 2005. Parody and Decorum: Permission to Mock. – *Beyond a Joke: the Limits of Humour*. S. Lockyer, M. Pickering (toim). Basingstoke: Palgrave Macmillan, lk 79–97.
- P r i e g o - V a l v e r d e, Beatrice 2009. Failed Humour in Conversation. A Double Voicing Analysis. N. Norrick, D. Chiaro (toim). *Humor in Interaction*. Amsterdam: John Benjamin's, lk 165–186.

- Raskin, Victor 1985. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht: Reidel.
- Shmelev, Aleksei, Shmeleva, Jelena 2009. *Contemporary Russian Jokes: the Evolution of Speech Genre*. – *Permitted Laughter: Socialist, Post-socialist and Never-socialist Humor*. A. Krikmann, L. Laineste (toim). Tartu: EKM Scientific Publishing, lk 225–236.
- Smith, Moira, Saltzman, Rachele H. 1995. *Introduction to Tastelessness*. – *Journal of Folklore Research*, kd 32, nr 2, lk 85–99.
- Sproull, Lee, Kiesler, Sara 1991. *Connections: New Ways of Working in the Networked Organization*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Sturges, Paul 2006. *Limits to Freedom of Expression? Considerations Arising from the Danish Cartoons Affair*. – *IFLA Journal*, kd 32, nr 3, lk 181–188.
- Zillmann, Dolf, Cantor, Joanne R. 1976. *A Disposition Theory of Humour and Mirth*. – *Humour and Laughter: Theory, Research and Applications*. Anthony J. Chapman, Hugh C. Foot (toim). London: Wiley, lk 93–115.

Failed Humour in Internet Comments

Keywords: humour, verbal aggression, Internet comments, irony

Humour is considered one of the pillars of diversion and, thus, of the growing popularity of virtual reality. It is often used in various forums, portals and commentary, let alone the numerous sites specializing in jokes. It may happen, though, that a humorously meant comment is perceived as aggressive. Jokes, hostile-names, parodies etc. often occur in Internet comments, while the general sense of anonymity allows and even favours balancing between the acceptable and the unacceptable. The study analyses the comments made on Delfi news from 2000–2007, discussing the boundaries between humour and verbal aggressiveness, and addressing the essence of failed humour through its social functions in online communication. In addition to presenting the patterns of humorous and aggressive modalities in the comments, the cases of humour changing into aggressiveness are described.

Liisi Laineste (b. 1978), PhD, Estonian Literary Museum, senior researcher, liisi@folklore.ee